

**Управління освіти адміністрації
Новобаварського району
Харківської міської ради**

Методичний центр

***Методичні рекомендації
щодо організації роботи
у закладах освіти
з профілактики булінгу***

Харків-2019

Методичні рекомендації. Харків: Методичний центр Управління освіти адміністрації Новобаварського району Харківської міської ради, 2019. – 57 с.

Методичні рекомендації містять добірку матеріалів щодо організації та змісту роботи закладів освіти з профілактики булінгу (цькуванню), призначений для педагогічних працівників закладів дошкільної, загальної середньої освіти, практичних психологів, соціальних педагогів, директорів ЗЗСО та їх заступників, батьків.

Укладач: Жижина Т.В., методист МЦ
Рецензент: Токар О.В., завідувач МЦ

Матеріали обговорено та схвалено методичною радою МЦ УО Новобаварського району Харківської міської ради (протокол від 25.10.2019 № 3), рекомендовано для використання у ЗЗСО Новобаварського району.

**Методичні рекомендації
щодо організації та змісту роботи закладів
освіти
з профілактики булінгу (цькування)**

Захист дітей від жорстокого поводження, попередження злочинів проти них є важливим, соціально значущим і актуальним завданням для працівників освіти. Побороти булінг можливо разом з працівниками правоохоронної системи, органів опіки та піклування, представників соціальної та педагогічної спільнот, співробітників медичної і психологічної служби.

Явище булінгу найчастіше відбувається у закладах загальної середньої освіти, має різний характер, проявляється як у формі одноразових, так і систематичних дій, які завдають великої шкоди учасникам освітнього процесу.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькування)» Стаття 173¹ зазначає таке тлумачення терміну Булінг (цькування) - тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що

вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Феномен даного явища вивчали В. Пономарьов, О.Ожйова, М. Бородаєва, К. Плутицька, Т. Докуніна та інші дослідники.

Відомий Норвезький психолог Дан Ольвеус визначив три компоненти булінгу:

Перший – булінг, як агресивна поведінка, яка охоплює небажані, негативні дії;

Другий - булінг, який охоплює прийняті у культурі зразки і стереотипи поведінки;

Третій – булінг характеризується нерівністю влади та сили.

Дан Ольвеус у 1993 році опублікував визначення булінгу так: «це навмисна, систематично повторювальна поведінка, що ґрунтується на нерівності соціального статусу, влади або фізичної сили».

Соціальна психологія пов'язує булінг із переживанням дітьми економічної нерівності, дослідники

вважають що булінг найбільш характерний для закладів загальної середньої освіти, саме у школі учні намагаються об'єднатися за формальною ознакою, тому явище булінгу викликає стурбованість і посилену увагу широких кол громадськості, освітян та батьків. Керівникам закладів освіти, практичним психологам, соціальним педагогам, класним керівникам необхідно створити безпечні умови середовища для учнів.

Для подолання та профілактики булінгу у закладах освіти необхідно розробити та упроваджувати ефективні соціально-педагогічні технології, але для цього необхідно знати та розуміти типові ознаки, види, причини виникнення і наслідки булінгу.

Типові ознаки булінгу (цькування)

Види булінгу

Фізичний булінг – штовхання, підніжки, зачіпання, бійки, ситусани, ляпаси, запотиличники, мордування, нанесення різного ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, тощо.

Економічний булінг – крадіжки, виманагання грошей, псування, пошкодження чи нищення особистих речей жертви, примус до виконання певної роботи для себе, нехтування потребами дитини, тощо.

Сексуальний булінг- сексуальні погрози, зйомки в переодягальнях, туалетах, поширення образливих чуток, прізвиська й образи сексуального характеру, рухи тіла чи міміка обличчя, образливі жести, принизливі погляди чи жарти, тощо.

Психологічний булінг - принизливі погляди чи жарти, образливі жести, рухи тіла чи міміка обличчя, відторгнення, висміювання, глузування, ізоляція, ігнорування, погрози, шантаж тощо.

Кібербулінг- форма агресії, яка передбачає жорстокі дії для дошкуляння, приниження людини за

допомогою мобільних телефонів, інтернету, інших мобільних пристроїв протягом тривалого часу.

Причини виникнення булінгу у дитячому середовищі

- Агресивність, віктимність.
- Заздрість, відчуття неприязні, помста.
- Конкуренція, нейтралізація суперника.
- Маніпулювання дружбою.
- Відсутність предметного дозвілля.
- Прагнення до самоствердження й підвищення власної самооцінки коштом уразливої особи, дискредитація жертви в очах однолітків.
- Наявність у дитини психічних чи фізичних особливостей, зіткнення різних субкультур, цінностей, поглядів і невміння толерантно ставитися до однолітків.
- Боротьба за лідерство, владу в групі, потреба підпорядковуватись лідерові.

Наслідки шкільного булінгу

1. Психологічна травма, психологічна дезадаптація, нервові психічні та соматичні розлади.
2. Почуття провинни за бездіяльність

3. Почуття невпевненості, некомпетентності
4. Страх, асоціальна поведінка, агресивні та насильницькі дії
5. Нездатність діяти
6. Самогубство, масові розстріли однолітків.

Напрями профілактичної роботи з протидії булінгу у закладах освіти

- o Інформативно - консультативний
- o Діагностичний
- o Корекційний
- o Організаційний

Завдання Психологічної служби закладу освіти з протидії булінгу

- o Вдосконалення превентивного підходу
- o Розроблення й упровадження інноваційних технологій в галузі психології та соціальної педагогіки
- o Упровадження ефективних освітньо - профілактичних програм.

Рівні профілактичної роботи з учасниками освітнього процесу

- o 1. Загальношкільний
- o 2. Груповий

0 3. Індивідуальний

Робота на загальношкільному рівні

0 Упровадження у шкільне життя норм, що визначають булінг та інші форми насильства неприйнятними

0 Проведення практичними психологами, соціальними педагогами психодіагностичних досліджень учнів для моніторингового дослідження ознак особливостей і причин булінгу.

0 Проведення тренінгів для фахівців закладу освіти для ознайомлення із сутністю, проблемами та методами її вирішення.

0 Проведення групових дискусій для фахівців школи та батьківської громадськості

0 Залучення до тренінгів, дискусій, батьківських зборів представників ССД, ЦСССДМ, Поліції

Робота на груповому рівні

1. Проведення анкетування учнів
2. Обговорення ціннісних орієнтирів і норм безпечного суспільного життя

3. Оновлення й популяризація спільно вироблених правил шкільного життя
4. Проведення тематичних виховних годин
5. Проведення тренінгів із розвитку життєвих навичок, ефективного спілкування, просоціальної поведінки, соціальної успішності.
6. Перегляд й обговорення відеофільмів.
7. Розроблення й реалізація учнівських проєктів.
8. Організація та проведення психологічних, соціальних акцій.
9. Проведення рольових, ділових, організаційно-діяльнісних ігор.
10. Проведення щорічної акції «16 днів без насильства»
11. Створення на сайті закладу сторінки «Школа територія дружби і безпеки».

Робота на індивідуальному рівні соціального педагога

○ Ознайомлення учня, батьків з результатами діагностики.

○ Проведення корекційної роботи з учнем на розвиток умінь, навичок розуміння та розв'язання проблеми насильства між дітьми.

o Проведення діагностичної роботи з учнем, за потреби з батьками учня, для вивчення причин агресивної поведінки учня.

o Проведення соціальним педагогом коригувальної роботи з учнем щодопрофілактики агресивної, девіантної поведінки.

o Робота з учнем з формування толерантності, ефективного партнерства.

Соціально-педагогічний патронаж

o Соціально-педагогічний патронаж у системі освіти сприяє взаємодії закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні здобувачів освіти, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечує профілактику та запобігання булінгу (цькуванню), надання консультативної допомоги батькам, психологічного супроводу здобувачів освіти, які постраждали від булінгу (цькування), стали його свідками або вчинили булінг (цькування).

o Соціально-педагогічний патронаж здійснюється соціальними педагогами

Робота на індивідуальному рівні практичного психолога

Ø Проведення роботи з учнем щодо створення власної системи життєвих цінностей, зняття тривожності, емоційної напруги

Ø Робота з учнем щодо вирішення конфліктів, управління власними емоціями та подолання стресу тощо

Реалізація соціального проекту «Булінг - симптоми реальності»

1. Протягом року психологічним службам закладів освіти Новобаварського району проводити постійно тренінги із профілактики конфліктів, правопорушень, розв'язання проблем булінгу у школі.

2. Забезпечити виконання заходів для надання соціальних та психолого-педагогічних послуг здобувачів освіти, які вчинили булінг, стали його свідками або постраждали від булінгу.

3. Постійно проводити інформаційно-роз'яснювальну роботу серед усіх учасників освітнього процесу стосовно виконання вимог Закону України

«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькування)»

4. Щомісячно на сайті закладу на сторінці психологічної служби розміщувати матеріали щодо

проведеної профілактичної роботи з учасниками освітнього процесу.

5. Практичним психологам, соціальним педагогам під час проведення заходів використовувати окремі відеороліки, виготовлені за матеріалами мотиваційних зустрічей Ніка Вуйчіча, режим доступу розміщено у додатках до листа Міністерства і науки України від 07.08.2018 № 1/9-486 «Про деякі питання організації в закладах освіти виховної роботи щодо безпеки і благополуччя дитини у 2018/2019 навчальному році».

6. Практичним психологам, соціальним педагогам проводити вивчення соціально-психологічного клімату у класних колективах.

7. Практичним психологам, соціальним педагогам під час проведення діагностичної роботи з учнями дотримуватись принципів добровольності, конфіденційності та анонімності

8. За результатами діагностики проводити консультування учасників освітнього процесу.

9. За результатами діагностики проводити роботу з учнями щодо об'єднання дитячих колективів.

10. Проведення регулярного моніторингу безпечності та комфортності закладу освіти та освітнього середовища (опитування, анкетування).

**Робота над розробленням програми
«АНТИБУЛІНГОВА РОБОТА У ЗАКЛАДАХ
ОСВІТИ»**

1. Практичним психологам, соціальним педагогам на I діагностично-теоретичному етапі 2019 р ознайомитись з дослідженнями вітчизняних та зарубіжних науковців, систематизувати результати діагностичної роботи з учнями щодо взаємодії у класному колективі, моніторингу безпечності та комфортності у закладі освіти.
2. Систематизований матеріал надати до Управління освіти у грудні 2019 року.
3. На II поглибленому етапі упроваджувати у практичну діяльність новаційні технології, форми, методи превентивної роботи.
4. На III заключному етапі у 2020 році:
накопичення та ситематизація матеріалу;
Моніторинг набутого досвіду;
Розповсюдження ефективного досвіду через колективні форми роботи та методом видання методичного вісника.

ПОРЯДОК

розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення (наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України 19.08.2014 № 564/836/945/577)

- 1) Здійснюють приймання звернень та повідомлень про випадки жорстокого поводження щодо дитини;
- 2) Терміново (протягом однієї доби) передають повідомлення у письмовій формі до служби у справах дітей, органів внутрішніх справ про випадок жорстокого поводження з дитиною чи загрозу його вчинення;
- 3) У межах компетенції вживають заходів щодо виявлення і припинення фактів жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення в закладах освіти;
- 4) Організують роботу психологічної служби системи освіти з дітьми, які постраждали від жорстокого поводження;
- 5) Проводять роз'яснювальну роботу з батьками та іншими учасниками навчально-виховного процесу із

запобігання, протидії негативним наслідкам жорстокого поводження з дітьми.

Додаток 2

Нормативно-правова база щодо протидії булінгу, жорстокого поводження, насилля.

Нормативно-правові документи щодо протидії булінгу, насиллю			
Закону України	07.12.2017	№ 2229	«Про запобігання та протидію домашньому насильству»
Закон України	18.12.2018	№ 2657-VIII»	«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) <u>Набув чинності 19.01.2019</u>
Постанова КМУ	22.08.2018	№ 654	Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та\ або насильства за

			ознакою статті.
Постанова КМУ	22.08.2018	№ 658	Про затвердження взаємодії суб'єктів щодо запобігання домашнього насильства п.39
Наказ МОНУ	02.10.2018	№ 1047	Про затвердження <u>методичних рекомендацій</u> щодо виявлення реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами. <u>(перелік організацій, установ, гарячих ліній)</u>
Лист МОНУ	29.01.2019	№ 1/11-881	Рекомендації для закладів освіти про застосування норм Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії

			булінгу цькуванню) від 18.12.2018 № 2657-VIII
Лист МОНУ	27.06.2019	№ 1/9-414	Деякі питання щодо створення у 2019-2020 н.р. безпечного освітнього середовища, формування в дітей та учнівської молоді ціннісних життєвих навичок

Додаток 3

План заходів
щодо проведення Всеукраїнської акції
«16 днів проти насильства»
у закладах освіти Новобаварського району у 2019 році.

Дата проведення	Заходи
21.11.2019	Проведення профілактичних заходів співробітниками Новобаварського відділу філії Державної установи «Центр пробації» Харківської області у ХЗОШ № № 115,137.
25.11.2019	Відкриття Акції «16 днів проти насильства». Розміщення на сайтах закладів презентацій та планів проведення заходів протягом акції.
25.11.2019	Виставка книг, брошур, буклетів, журналів.

10.12.2019	
25.11.2019 10.12.2019	Проведення занять з учнями представниками патрульної поліції Лихомановим А.І. та Чернищенко І.В. за темами: «Запобігання насильства над дітьми»; «Запобігання торгівлі людьми»; « Прототидія булінгу у дитячому середовищі».
26.11.2019	Виставка малюнків: «Світ без насильства»; «Спасибі за любов і ласку»; «Ми проти булінгу». Малювання плакатів «Ми проти булінгу» Бесіда для учнів «Роз'яснення неповнолітнім їх прав стосовно скоєння відносно них насильства або інших протиправних дій»
27.11.2019	<u>Районний захід о 15.00.</u> Круглий стіл з представниками Служб Новобаварського району і закладів освіти з питань домашньому насилля та булінгу.
27.11.2019	Лекція для батьків: «Насилля як вид неправильного виховання». Бесіда для учнів «Вибір за тобою. Життя без насилля». Демонстрація відеороликів щодо Конвенції з прав дитини в якості соціальної реклами стосовно профілактики насилля.
28.11.2019	Заняття з елементами тренінгу для учнів : «Геть насильство над дітьми», Лекція для учнів: «Ознаки насилля. Протидія різним формам насилля». Перегляд - відеопрезентацій «Булінг у школі.

	Як його розпізнати».
29.11.2019	<p>Година спілкування: «Бути людиною на землі».</p> <p>Виховні години «Булінг у підлітковому середовищі», «Чому діти цькують дітей і що з цим робити».</p> <p>Бесіди з батьками «Попередження насильства, жорстокості в сім'ї».</p>
02.12.2019	<p>Перегляд та обговорення фільмів:</p> <p>«Станція призначення -життя», «ВІЛ/СНІД повинен знати кожен», «Конвенція ООН про права дитини», «Насильство», «Коло насилля», «Світ має бути без насилля», «Безпечна школа», «Як боротися з булінгом».</p>
03.12.2019	<p>Заняття з елементами тренінгу для батьків:</p> <p>«Сім'я – простір без насильства».</p> <p>Рекомендації щодо запобігання насильства над дітьми та дітям, які його зазнали.</p>
04.12.2019	<p>Бесіда «Захисти себе від насильства».</p> <p>Бесіда «Насильство. Види. Захист».</p> <p>Заняття з елементами тренінгу «Дитяча агресія. Причини виникнення».</p>
05.12.2019	<p>Годинна спілкування: «Торгівля людьми, як порушення прав людини».</p> <p>Бесіда «Насильство в сім'ї: причини та наслідки».</p>
06.12.2019	<p>Година спілкування з педагогами «Протидії різних форм насильства»</p> <p>Демонстрація відеороликів щодо Конвенції з прав дитини в якості соціальної реклами стосовно профілактики насилля.</p>

09.12.2019	Кінофільм: «Я сюди більше ніколи не вернусь», «Світ має бути без насилля».
10.12.2019	Закриття акції «16 днів проти насильства»
25.11.2019- 10.12.2019	Розмістити на сайті закладів рекомендацій для батьків, педагогів щодо запобігання насильства над дітьми, булінгу.

Додаток 4

План спільних заходів
Управління освіти, закладів освіти з представниками
органів МВС, органів місцевого самоврядування
спрямованих на запобігання та протидію булінгу
(цькуванню), домашньому насиллю

№ з/п	Назва заходу	Дата проведення	Учасники заходу	Відповідальні
1	Проведення широкої інформаційно-роз'яснювальної роботи серед учасників освітнього процесу стосовно виконання вимог Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих	Лютий-березень 2019	Учасники освітнього процесу	Керівники закладів освіти ССД СЮП Новобаварського ВП ГУНП, сектор ювенальної превенції патрульної поліції ВП ГУНП Представникам і патрульної поліції

	актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)»			Лихомановим А.І. та Чернишенко І.В
2	Проведення круглого столу Батьківської Ради закладів освіти Новобаварського району м. Харкова	15.02.2019	Батьки Управління освіти Заклади освіти Представники патрульної поліції, відділу пробації Новобаварського ВП ГУНП, Головний лікар Миської дитячої поліклініки № 2	Інспектор Відділу зв'язків з громадськістю Управління патрульної поліції В Харківській області Департаменту патрульної поліції Старші лейтенанти поліції Лихоманов А.І. та Чернишенко І.В.
	Участь загальнонаціональному правопросвітницькому проєкті «Я маю право» «Стоп булінг»	Вересень 2019	Управління освіти Заклади освіти	Методист МЦ УО Жижина Т.В. Керівники закладів освіти
3	Проведення занять з учнями	25.11.2019	Учні закладів	Представникам и патрульної

	представниками патрульної поліції Лихомановим А.І. та Чернишенко І.В. за темами: «Запобігання насильства над дітьми», «Запобігання торгівлі людьми», «Протидія булінгу у дитячому середовищі».	10.12.2019	освіти	поліції Лихомановим А.І. та Чернишенко І.В.
4	Проведення у закладах освіти місячників правової освіти Всеукраїнського тижня правових знань, засідань «круглих столів», заходів правознавчої спрямованості	Згідно з окремим графіком	Учні закладів освіти	УО ССД СЮП Новобаварського ВП ГУНП, сектор ювенальної превенції патрульної поліції ВП ГУНП
5	Проведення бесід з батьками дитини, яка постраждала від	При отриманні повідомлення про булінг	Особи, які постраждали від булінгу	ССД

	булінгу, самою дитиною		Батьки дитини	
6	Інформування батьків кривдника про направлення клопотання до Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді за місцем проживання сім'ї про необхідність проведення роботи з потерпілим, у тому числі із залученням психолога	За потребою	Дитина, яка постраждала від булінгу Батьки, дитини яка постраждала від булінгу	ССД
7	Направлення до центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді клопотання про необхідність проведення профілактичної роботи з постраждалим,	За потребою	Дитина, яка постраждала від булінгу	ССД

	залучення до такої роботи психолога, а також проханням повідомити ССД про результати проведеної роботи.			
8	Здійснення обстеження умов проживання кривдника	Після отримання повідомлення про булінг	Дитина-кривдник Батьки кривдника	ССД
9	Інформування батьків про направлення клопотання до центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді за місцем проживання сім'ї про необхідність проведення роботи з булером, у тому числі із залученням психолога	У процесі проведеної роботи	Батьки кривдника	ССД

10	Проведення профілактичних заходів співробітникам и Новобаварського відділу філії Державної установи «Центр пробації»	Листопад 2019	Учні ХЗОШ № 115 № 137	Новобаварського відділу філії Державної установи «Центр пробації» Харківської області
11	Круглий стіл з представниками Служб Новобаварського району і закладів освіти з питань домашньому насилля та булінгу «Правова оцінка булінгу».	27.11.2019	Соціальні педагоги, практичні психологи і закладів освіти	Комітет У справах сім'ї, молоді та спорту по Новобаварському району, ССД СЮП Новобаварського ВП ГУНП, сектор ювенальної превенції патрульної поліції ВП ГУНП ЦССДМ Управління освіти
12	Виявлення дітей, які зазнали жорстокого	Постійно	Робоча група оперативного	Члени Координаційної ради з питань соціального

	поводження, комісійний вихід до родини протягом доби		реагування	захисту дітей, попередження та протидії жорсткому поведженню з дітьми при адміністрації Новобаварського району Харківської міської ради
13	Вжиття заходів щодо притягнення до відповідальності батьків дітей, які зазнали домашнього насильства відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»	Постійно	Представники ССД СЮП Новобаварського ВП ГУНП, сектор ювенальної превенції патрульної поліції ВП ГУНП	ССД СЮП Новобаварського ВП ГУНП, сектор ювенальної превенції патрульної поліції ВП ГУНП
14	Проведення профілактичних бесіди з учнями, які за даними поліції схильні до	Постійно	Представники ССД СЮП Новобаварського ВП	ССД СЮП Новобаварського ВП ГУНП, сектор ювенальної

	вживання алкоголю, наркотичних речовин		ГУНП, сектор ювенальної превенції патрульної поліції ВП ГУНП ЦССДМ Управління освіти	превенції патрульної поліції ВП ГУНП ЦССДМ Управління освіти
15	Проведення Акції «16 днів проти насильства»	25.11.2019-10.12.2019	Заклади освіти Новобаварського району ССД СЮП Новобаварського ВП ГУНП, сектор ювенальної превенції патрульної поліції Новобаварський відділ філії Державної установи «Центр	Управління освіти Заклади освіти Новобаварського району ССД СЮП Новобаварського ВП ГУНП, сектор ювенальної превенції патрульної поліції Новобаварський відділ філії Державної установи «Центр пробації» Харківської області

			пробації» Харківськ ої області	
--	--	--	--------------------------------------	--

Додаток 5

Заходи Управління освіти
Адміністрації Новобаварського району з протидії
булінгу, насилля, жорстокого поводження

№ з/п	Назва заходу	Дата проведення	Учасники заходу	Відповіда льні
1	Забезпечення взаємодії із районами службами у справах дітей, Центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, представника ми ГУНП в Харківській області	Постійно	Управління освіти ССД СЮП Новобаварського ВП ГУНП, сектор ювенальної превенції патрульної Новобаварський відділ філії Державної установи «Центр пробації»	Методист МЦ УО Жижина Т. В.

			Харківської області	
2	Методичне об'єднання соціальних педагогів «Профілактика булінгу та кібер-булінгу в освітніх установах»	22.01.2019	Соціальні педагоги закладів освіти	Методист МЦ УО Жижина Т.В.
3	Методичне об'єднання практичних психологів ЗЗСО «Профілактика насильницьких та агресивних форм поведінки серед учнівської молоді»	20.02.2019	Практичні психологи ЗЗСО	Методист МЦ УО Жижина Т.В.
4	Інструктивно-методична нарада соціальних педагогів «Про роботу психологічної служби	19.03.2019	Соціальні педагоги закладів освіти Представники патрульної поліції	Методист МЦ УО Жижина Т.В.

	закладу освіти з вирішення проблем булінгу»		Лихоманов А.І. та Чернишенко І.В	
5	Проведення тижня «Протидії булінгу»	10-14 Вересня 2019	Управління освіти Заклади освіти Учні	Методист МЦ УО Жижина Т.В. Керівники закладів освіти
6	Розроблення плану заходів для закладів освіти щодо проведення Всеукраїнської акції «16 днів проти насильства»	Вересень 2019	Управління освіти Заклади освіти	Методист МЦ УО Жижина Т. В.
7	Розроблення методичних рекомендацій щодо організації роботи з профілактики булінгу	2019	Управління освіти	Методист МЦ УО Жижина Т. В.
8	Розглядання випадків булінгу, які трапилися у закладі освіти на засіданнях	За потребою	Члени Ради Батьки Учні Керівники закладів освіти	Методист МЦ УО Жижина Т. В.

	Координаційної Ради Новобаварського району з питань соціального захисту, профілактики правопорушень та взаємодії з сім'ями, дітьми та молоддю, складання протоколу засідання			
--	--	--	--	--

Додаток 6

Орієнтовний перелік
план заходів закладів освіти спрямованих на
запобігання та протидію булінгу

№ з/п	Назва заходу	Дата проведення	Учасники заходу	Відповідальні
1	Проведення широкої інформаційно-роз'яснювальної роботи серед учасників освітнього процесу стосовно виконання вимог Закону України «Про внесення змін до деяких	Лютий-березень 2019	Учасники освітнього процесу	Керівники закладів освіти

	законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)»			
2	Розміщення в інформаційних куточках, на сайтах закладів освіти перелік організацій, керівників, педагогічних працівників закладів освіти, до яких можна звернутися з приводу жорстокого поводження з дітьми.	Постійно	Педагогічні працівники	Керівники закладів освіти
3	Розміщення на веб-сайтах закладів освіти: <ul style="list-style-type: none"> - Правила поведінки учня у школі - План заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) 	Постійно	Педагогічні працівники	Керівники закладів освіти

	у школі			
4	Наказ про призначення відповідальної особи у закладі з протидії булінгу	Січень-Лютий	Педагогічні працівники	Керівники закладів освіти
5	Проведення інструктажів працівників закладу освіти	Січень-Лютий	Педагогічні працівники	Керівники закладів освіти
6	Проведення нарад педагогічних працівників, засідань методичних об'єднань, батьківських зборів за участю адміністрації закладів освіти з питань запобігання різним формам насильства відносно та за участю дітей та протидії булінгу	Протягом навчального року	Педагогічні працівники	Керівники закладів освіти
7	Проведення регулярного моніторингу безпеки та комфортності закладу: - опитування	Протягом навчального року	Практичні психологи Соціальні педагоги	Керівники закладів освіти

	<ul style="list-style-type: none"> - анкетування - заходи реагування 			
8	Створення розділу про профілактику булінгу, розміщення нормативних документів на сайтах закладів освіти	Лютий 2019	Педагогічні працівники і Практичні психологи Соціальні педагоги	Відповідальний за роботу сайту у закладі освіти
9	Проведення семінарів для працівників закладу освіти щодо запобігання булінгу (цькуванню) розроблення алгоритму дій працівників закладу у разі випадку булінгу	Протягом навчального року	Педагогічні працівники	Керівники закладів освіти Уповноважені особи з питань запобігання та протидії боулінгу (цькування)
10	Розроблення графіку проведення тренінгових занять з учнями з розвитку навичок спілкування та вирішення конфліктів	Протягом навчального року	Практичні психологи	Керівники закладів освіти Практичні психологи
11	Розроблення графіку проведення тренінгових занять	Протягом навчального року	Соціальні педагоги	Керівники закладів освіти

	з учнями з розвитку навичок спілкування та вирішення конфліктів			Соціальні педагоги
12	Проходження он-лайн курсу педагогічними працівниками «Протидія та попередження булінгу(цькуванню) в закладах освіти	Протягом року	Педагогічні працівники	Педагогічні працівники
13	Проведення постійних тренінгів із профілактики конфліктів, правопорушень, роз'яснення проблем булінгу у школі	Протягом року	Учні Практичні психологи Соціальні педагоги	Керівники закладів освіти
14	Проведення уроку «Я маю право»	5-7 Вересня 2019	Учні закладів освіти	Керівники закладів освіти
15	Проведення тижня «Протидії булінгу»	10-14 Вересня 2019	Учні закладів освіти	Керівники закладів освіти
16	Проведення діагностики стосунків учнів у класному колективі	Відповідно до графіку роботи психологічної служби	Учні закладів освіти	Практичні психологи Соціальні педагоги Керівники закладів освіти

17	Розміщення на сайті закладу графіку проведення занять з учнями з вирішення конфліктів, управління власними емоціями, подолання стресу.	Відповідно до річного плану роботи	Практичні психологи	Практичні психологи Соціальні педагоги Керівники закладів освіти
18	Розроблення плану заходів щодо проведення місячників правової освіти, Всеукраїнського тижня правових знань, засідань «круглих столів», заходів правознавчої спрямованості	Відповідно до річного плану роботи	Учні закладів освіти	Керівники закладів освіти
19	Проведення консультацій з питань взаємин батьків з дітьми	Постійно	Учні Батьки Педагогічні працівники	Практичні психологи Соціальні педагоги
20	Консультування батьків щодо захисту прав та інтересів дітей	Постійно	Батьки	Соціальні педагоги
21	Розроблення плану	Відповідно	Практичні	Керівники

	заходів щодо проведення тематичних зустрічей, круглих столів, бесід, консультацій, спільних переглядів та обговорень тематичних відео сюжетів.	до річного плану роботи	психологи Соціальні педагоги	закладів освіти Практичні психологи Соціальні педагоги
--	--	-------------------------	---------------------------------	--

Додаток 7

Інструментарій для використання у роботі фахівцям психологічної служби

1. Програма курсу корекційних занять зі зниження агресивності дітей, укладач Дмитрюк О.С. практичний психолог ДНЗ № 4 (затверджено рішенням експертної комісії науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи ІППОЧО від 01.11.2012, протокол № 22) .

2. «Система роботи практичного психолога щодо попередження виникнення агресивних реакцій у молодших школярів» (рекомендовано рішенням методичної ради ЦМСПС управління освіти Кіровоградської міської ради від 22.05.2015, протокол № 6) .

3. Корекційно-відновлювальна програма «В злагоді з собою та іншими» / автор-укладач Фалько Н.В. (рекомендовано експертною комісією при Центрі практичної психології і соціальної роботи ПОППО від 14.05.2014, протокол № 14) .

4. Психолого-педагогічна робота з дітьми, схильними до прояву девіантної, делінквентної поведінки

(рекомендовано до друку Радою Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи від 24.07.2014, протокол № 6).

5. Корекційно-розвивальна програма «Кроки до дорослості»

Чаглий І.Д., Бринь А.Б. (рекомендовано до друку Радою Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи від 24.07.2014, протокол № 6).

6. Програма психолого-педагогічної корекції агресивних проявів у дітей підліткового віку «Життя без агресії» Полозюк Ю. М. (для підлітків 12-14 років) (рекомендовано до друку Радою Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи від 24.07.2014, протокол № 6).

7. Корекційно-розвивальні заняття «Попередження та корекція девіантної поведінки в підлітковому віці» Шостак Т. М. (рекомендовано до друку Радою Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи від 24.07.2014, протокол № 6).

8. Програма корекції девіантної поведінки у підлітків Комар Н. А. (рекомендовано до друку Радою Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи від 24.07.2014, протокол № 6).

9. Корекційно-розвивальна програма «Розв'язання складних проблем» Боцвінко М. М. (рекомендовано до друку Радою Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи від 24.07.2014, протокол № 6).

10. Корекційна програма подолання агресії у дітей з девіантною і делінквентною поведінкою Заварова Н. В.,

Луценко І. В. (рекомендовано до друку Радою Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи від 24.07.2014, протокол № 6).

11. «Скарбничка дитячої душі» Янчук О. Р. (схвалено Експертною комісією відділу освіти Костопільської РДА від 12.04.2013, протокол № 2).

12. «Корекційно-розвивальна програма зняття агресивних станів у дітей та підлітків», укладач: практичний психолог ДВНЗ «Чернівецький політехнічний коледж» Оксіна Н. В. (затверджено на засіданні обласної Експертної комісії науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи ІППОЧО від 02.03.2016, протокол № 28).

13. Методичний посібник «Формування навичок здорового способу життя. Методи роботи соціально-психологічної служби з різними видами психологічної залежності у школярів» (схвалено науково-методичною радою КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського» від 10.12.2015, протокол № 10).

14. Методичний посібник «Особливості організації соціально-педагогічної роботи з функціонально неспроможними сім'ями. Подолання девіантної поведінки підлітків шляхом налагодження батьківсько-дитячих відносин» (схвалено науково-методичною радою КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського» від 10.12.2015, протокол № 10).

15. Методичний посібник «Система роботи практичного психолога щодо попередження виникнення агресивних реакцій у молодших школярів», Безай О. В. (схвалено науково-методичною радою КЗ

«КОШПО імені Василя Сухомлинського» від 26.01.2016, протокол № 1).

16. Система соціально-перетворювальної роботи із важковиховуваними дітьми (затверджено на засіданні обласної експертної комісії при навчально-методичному кабінеті психологічної служби КЗ «Житомирський ОШПО» від 16.03.2018, протокол № 1).

17. Особливості прояву агресивної поведінки в підлітковому середовищі (затверджено на засіданні обласної експертної комісії при навчально-методичному кабінеті психологічної служби КЗ «Житомирський ОШПО» від 16.03.2018, протокол № 1).

18. Шляхи подолання агресії серед старшокласників (затверджено на засіданні обласної експертної комісії при навчально-методичному кабінеті психологічної служби КЗ «Житомирський ОШПО» від 16.03.2018, протокол № 1).

19. Діагностика та корекція агресивності дітей дошкільного віку (затверджено на засіданні обласної експертної комісії при навчально-методичному кабінеті психологічної служби КЗ «Житомирський ОШПО» від 16.03.2018 протокол № 1).

20. Діагностика та розвиток міжособистісних відносин старших дошкільників (затверджено на засіданні обласної експертної комісії при навчально-методичному кабінеті психологічної служби КЗ «Житомирський ОШПО» від 16.03.2018, протокол № 1).

21. Профілактична та корекційна робота соціального педагога з дітьми, схильними до девіантної поведінки (затверджено на засіданні обласної експертної комісії при

навчально-методичному кабінеті психологічної служби КЗ «Житомирський ОППО» від 16.03.2018, протокол № 1).

22. Профілактика та психокорекція з учнями девіантної поведінки (затверджено на засіданні обласної експертної комісії при навчально-методичному кабінеті психологічної служби КЗ «Житомирський ОППО» від 16.03.2018, протокол № 1).

23. Система роботи з подолання та корекції тривожного стану дітей дошкільного віку (затверджено на засіданні обласної експертної комісії при навчально-методичному кабінеті психологічної служби КЗ «Житомирський ОППО» від 16.03.2018 протокол № 1).

24. Гіперактивні діти: виявити та допомогти (затверджено на засіданні обласної експертної комісії при навчально-методичному кабінеті психологічної служби КЗ «Житомирський ОППО» від 16.03.2018, протокол № 1).

25. Психологічна корекція гіперактивної поведінки молодших школярів (затверджено на засіданні обласної експертної комісії при навчально-методичному кабінеті психологічної служби КЗ «Житомирський ОППО» від 16.03.2018 протокол № 1).

26. Психологічна корекція гіперактивності молодших школярів (затверджено на засіданні обласної експертної комісії при навчально-методичному кабінеті психологічної служби КЗ «Житомирський ОППО» від 16.03.2018, протокол № 1).

27. Програма тренінгових занять «Організація роботи з розв'язання проблем насильства в школі» (схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах засіданням науково-методичної ради з питань освіти

Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.07.2012, № 14. 1/ 12-Г-155).

28. Програма тренінгових занять з педагогічними працівниками «Організація роботи з розв'язання проблеми насильства в школі Упорядники: Дубровська Є.В., Ясеновська М.Е. (схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах засіданням Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.07.2012, № 14.1/12-Г-155).

29. Соціальна і корекційна робота з особами, які вчинили насильство в сім'ї (схвалено для використання в закладах освіти Комісією з виховної роботи у вищих навчальних закладах Науково-методичної ради Міністерства від 25.01.2013, протокол № 1).

30. Комплексна програма соціально-психологічного тренінгу «Нове покоління». Укладач: Гончарова-Чагор А.О., методист міського методичного центру управління освіти Чернівецької міської ради (схвалено рішенням обласної Експертної комісії науково-методичного центру практичної психології та соціальної роботи ІІПО ЧО від 01.03.2017, протокол № 30).

31. Програма тренінгових занять «СТОП-Булінг». Укладачі: Кацалап В. В., практичний психолог Чернівецької гімназії № 7, Савкова І. О., соціальний педагог Чернівецької гімназії № 7 (схвалено рішенням обласної Експертної комісії науково-

методичного центру практичної психології та соціальної роботи ІППО ЧО від 01.03. 2017, протокол № 30).

32. Агресія. Анексія. Конфлікт. Соціально-педагогічна та психологічна відповідь на виклики для дітей: методичні рекомендації для педагогів дошкільних навчальних закладів (рекомендовано до друку вченою радою ХНПУ ім. Г.С. Сковороди від 24.06.2016, протокол № 5 та радою Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України від 07.07.2016, протокол № 6).

33. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період (рекомендовано до друку радою Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України від 29.04.2014, протокол № 3).

34. Корекційно-розвивальна програма: «Корекція поведінки дітей, які перебувають на обліках» (схвалено експертною комісією при обласному центрі практичної психології і соціальної роботи ПОІППО, 2013, протокол № 13).

35. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту (рекомендовано до друку вченою радою ХНПУ ім. Г.С. Сковороди від 12.06.2015, протокол №3 та вченою радою Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України від 30.04.2015, протокол № 6).

36. Правила безпеки та можливості отримання допомоги в період конфлікту в Україні (рекомендовано до друку вченою радою Українського науково-методичного

центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України від 02.10.2014, протокол № 9).

37. Захист прав дитини в діяльності соціального педагога навчального закладу (рекомендовано до друку вченою радою Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України від 13.10.2016, протокол № 8).

38. Соціально-педагогічна діагностика дітей та родин, які опинились в складних життєвих обставинах (рекомендовано вченою радою Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи Національної академії педагогічних наук України від 17.11.2016, протокол № 9).

39. Шляхи подолання дитячої психотравми в діяльності працівників психологічної служби (рекомендовано до друку вченою радою Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України від 25.05.2017, протокол № 4).

40. Досвід надання допомоги дітям і сім'ям – жертвам військового конфлікту (рекомендовано до друку вченою радою Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України від 19.10.2017, протокол № 7).

41. Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект (схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах Науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Міністерства освіти і науки України від 04.10.2016, протокол № 3,

рекомендовано до друку вченою радою ХНПУ ім. Г. С. Сковороди від 24.06.2016, протокол № 5).

42. Навчальний посібник Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах (схвалено для використання Інститутом модернізації змісту освіти МОН України (лист від 27.06.2017 № 21.1/12/Г/301), ухвалено до друку за рекомендацією вченої ради НаУКМА від 25.05.2017, протокол № 7).

43. Корекційно-розвиткова програма формування стійкості до стресу в дітей дошкільного віку та школярів «Безпечний простір» (схвалено для використання Інститутом модернізації змісту освіти МОН України (лист від 08.06.2017, № 21.1/12-Г-300), ухвалено до друку за рекомендацією вченої ради НаУКМА від 25.05.2017, протокол № 7).

44. Небезпечні квести для дітей: профілактика залучення (схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах Науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Міністерства освіти і науки України від 16.06.2017, протокол № 3).

Даний перелік професійного інструментарію фахівців психологічної служби системи освіти України розміщений на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» за посиланням, що постійно оновлюється та доповнюється: <https://imzo.gov.ua/psycholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/informatsijna-baza-psyholohiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/navchalno-metodychni-materialy-dlya-psyholohiv/korektsijno-vidnovlyuvalna-ta-rozvyvalna-robota/>

Методичні рекомендації, програми, методичні посібники з протидії домашньому насильству, які затверджені відповідними вченими радами або іншими колегіальними органами та науково-методичними комісіями та можуть використовуватися у роботі педагогічними працівниками та працівниками психологічної служби:

1. Методичний посібник «Особливості здійснення соціально-педагогічного супроводу сім'ї в закладах освіти» (затверджено на засіданні вченої ради Черкаського ОПОПП від 25.12.2012, протокол № 5).

2. Методичний посібник «Навчіть дитину захищатися» автори посібника: Цюман Т. П., Нагула О. Л., схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах Науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України від 14.12.2015, протокол № 4.

3. Методичний посібник «Формування навичок безпечної поведінки дітей» автори посібника: Цюман Т. П., Нагула О. Л., схвалено Міністерством освіти і науки України від 14.02.2017, протокол № 1 та рекомендованого Вченою радою Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка від 14.12.2016, протокол № 3.

4. Методичний посібник «Організація роботи з розв'язання проблеми насильства в школі» Дубровська Є. В, Ясеновська М. Е. (схвалено Науково-методичною радою з питань освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (лист Інституту інноваційних технологій і змісту

освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.07.2012, №14.1/12-Г-155).

5. Методичний посібник «Насильство над дітьми в сім'ї: причини та напрямки протидії» Шевчук В. В. (затверджено науково-методичною радою Закарпатського ІППО).

6. Методичний посібник «Психологічна допомога дітям, що зазнали насильства» Копосович М. Г. (затверджено науково-методичною радою Закарпатського ІППО).

7. Психологічна допомога дітям у кризових ситуаціях: методи і техніки : методичний посібник / Кісарчук З. Г., Омельченко Я. М., Біла І. М., Лазос Г. П.; за ред. Кісарчук З. Г. – К. ; рекомендовано до друку вченою радою Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України від 02.06.2015, протокол № 7.

8. Навчально-методичний посібник «Організація роботи з розв'язання проблеми насильства в школі» . - К: Huss, 2011. – 96 с. Упорядники: Дубровська Є. В, Ясеновська М. Е. Редакційна група: Алексеєнко М. К., Дендебера М. П., Соловійова О.Д. Посібник видається в рамках проекту «Попередження насильства над дітьми в школі», що здійснюється ВГО «Жіночий консорціум України» за фінансової підтримки шведської громадської організації Save the Children Sweden.

9. Методичні рекомендації «Організація роботи з розв'язання проблеми насильства в загальноосвітньому навчальному закладі» . – К, 2016. – 80 с. Авт.: Соловійова О. Д., Дубровська Є. В. Упор.: Ясеновська М. Е. (схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах, лист

ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України від 17.10.2016, № 21/12-Г-769).

10. Програма тренінгових занять «Не смійся з мене»: Навча.-метод. пос. для соціальн. педагогів, практич. психологів та вихователів / За ред. Т.Л. Лях. – К.: Четверта хвиля, 2015. – 96 с, (схвалено Міністерством освіти і науки України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах (лист № 14.1/12-Г-744, протокол від 03.12.2013, № 3).

11. Посібник для вчителя «Не смійся з мене»: Посібник для вчителя. – К.: наукове видавництво «Акта», 2000. – 105 с. (схвалено Міністерством освіти і науки України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах (лист № 14.1/12-Г-744, від 03. 12. 2013, протокол № 3).

12. Методичний посібник «Система роботи практичного психолога щодо попередження виникнення агресивних реакцій у молодших школярів» (схвалено науково-методичною радою комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського» від 26.01.2016, протокол № 1).

13. Методичний посібник «Класифікація та подолання відхилень у поведінці»: Методичний посібник. Щербина В. Б. – Одеса: ООІУВ, 2015 – 59 с. (схвалено рішенням Вченої ради Одеського обласного інституту удосконалення вчителів).

14. Методичні рекомендації щодо впровадження шкільної служби порозуміння у загальноосвітніх закладах. Жогно Ю. П., Кузнецова О. В., Ульянова Т. Ю. - Одеса: ТОВ

«МАДЖЕНТА», 2017 – 116 с. (схвалено рішенням Вченої ради Одеського обласного інституту удосконалення вчителів).

15. Методичні рекомендації щодо проведення просвітницько-профілактичних занять з учнями 1-11 класів за програмою «Школа і поліція» (схвалено для використання (лист Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» № 2.1/12-Г-159 від 18.04.2016).

16. Навчально-методичний посібник «Будуємо майбутнє разом»: програма профілактики конфліктів та правопорушень серед учнівської молоді : навчально-методичний посібник [Зуб Л. В., Лях Т. Л., Мельник Л. А. та ін.]; за ред. Журавель Т. В., Снітко М. А.. – К. : ТОВ «ОБНОВА КОМПАНІ», 2016. – 298 с. (схвалено для використання у навчальних закладах Науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України від 29.06.2016, протокол № 2.

17. Методичний посібник «Попередження, виявлення і подолання випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми»: методичний посібник для освітян / Авт.: Журавель Т. В., Кочемировська О. О., Ясеновська М. Е. / За заг. ред. Безпалько О. В. – К.: ТОВ «К.І.С.», 2010. – 242 с., рекомендовано до друку Науково-методичною радою Міністерства освіти і науки України 11.11.2008, протокол №7.

18. Програма освітньої діяльності та спецкурсу «Базові навички медіатора в навчальному закладі. Забезпечення участі жінок і дітей у вирішенні конфліктів і миро будуванні» (авт. Андреєнкова В. Л., Войцях Т. В.,

Дацко О. В., схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах Науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Міністерства освіти і науки України від 04.10.2016, протокол № 3).

19. Корекційно-розвиткова програма формування стійкості до стресів в дітей дошкільного віку та школярів «Безпечний простір» (авт. Богданов С.О. та ін.; заг.ред.: Богданова С. О., Панок В. Г, схвалено для використання Інститутом модернізації змісту освіти МОН України (лист від 08.06.2017, № 21.1/12-Г-300).

20. Програма Формування навичок безпечної поведінки дітей в 2 частинах (авт. Цюман Т. П., Нагула О. Л., схвалено Міністерством освіти і науки України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах від 14.02.2017, протокол № 1).

21. Програма профілактики конфліктів та правопорушень серед учнівської молоді «Будуємо майбутнє разом» (авт. Зуб Л. В., Лях Т. Л., Мельник Л. А., схвалено для використання у навчальних закладах Науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (від 29.06.2016, протокол № 2).

22. Програма «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» (схвалено Науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки в Україні (від 14.10.2014, протокол № 3).

23. Програма тренінгових занять «Організація роботи з розв'язання проблеми насильства в школі», створена в рамках проекту «Попередження насильства над дітьми в школі», що здійснює ВГО «Жіночий консорціум України».

24. Тренінгова програма для дівчат-підлітків «вчимося керувати емоціями» Автори-упорядники: Васлюян О. К., Москаленко В. Л., Новохатня К. А. (схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (лист Державної наукової установи «Інституту модернізації змісту освіти» від 18.04.2016, № 21/12-Г-158).

25. Тренінговий курс для спеціалістів Попередження, виявлення і подолання випадків насильства в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми: тренінговий курс / Автори-упорядники: Журавель Т. В., Коробченко Н. М., Нікітіна О. М., Сафронова О. Ф. За заг. ред. О. В. Безпалько, Т. В. Журавель. – К.: ТОВ «К.І.С.», 2010. – 167 с. (затверджено Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту та рекомендовано для використання у програмах підготовки фахівців структурними підрозділами Міністерства (наказ Мінсім'ямолодьспорту від 12.12.2008, № 4907).

26. Навчально-методичний комплект: тренінгова програма для дівчат-підлітків «Вчимося керувати емоціями» та робочий зошит до тренінгової програми «Вчимося керувати емоціями» (автори-упорядники: Васлюян О. К.,

Москаленко В. Л., Новохатня К. А.) від 13.04.2016, протокол № 1.

Додаток 9

Корисні посилання для педагогів, практичних психологів, соціальних педагогів щодо роботи із-за запобігання та протидії насильству

Програма гуртків та факультативів «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» для учнів 7-10 класів розроблені на основі матеріалів зазначеної вище комплексної програми і є другим етапом у формуванні таких життєвих навичок, як спілкування, прийняття рішень, критичне мислення, управління емоціями, стресами та конфліктними ситуаціями, формування цінностей та набуття відповідних компетентностей. (Автор-упорядник: Петрочко Ж.В., д. п. наук, професор, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України). Електронний ресурс зазначених матеріалів за посиланням: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pozashkilna/protydiatorgivli-luydmy//7.pdf>

Матеріали для використання в роботі щодо навчання дітей і підлітків життєвих навичок (психосоціальним компетентностям), які сприяють соціальній злагодженості, полегшенню адаптації до нових життєвих обставин, відновленню психологічної рівноваги, розбудові здорових стосунків, запобігання втягненню дітей у небезпечні квести, підвищенню рівня педагогічної майстерності та компетентності у роботі з дітьми та батьками, в розмовах на такі непрості теми, як цінність людського життя і суїцидальна поведінка, повага до себе та до інших, розуміння та вміння говорити про власні проблеми, при проведенні просвітницької роботи з питань запобігання торгівлі людьми можна знайти у вільному доступі на сайті ГО «Ла Страда-Україна» www.la-strada.org.ua або на сторінці в Фейсбук: <https://www.facebook.com/lastradaukraine>

На допомогу педагогічним працівникам, які працюють із дітьми «групи ризику», корисними будуть матеріали, розміщеними на інформаційній онлайн-платформі «Центр знань», яка створена в рамках проекту Українського інституту соціальних досліджень ім. О. Яременка спільно із МБФ «СНІД Фонд Схід-Захід» за

технічної підтримки Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ)
<http://knowledge.org.ua/>

Про те, як вчителям і батькам цікаво й зрозуміло донести підліткам інформацію про здоровий спосіб життя і безпечну поведінку – на порталі профілактичної освіти www.autta.org.ua

Рекомендації для батьків та дітей щодо безпечної поведінки. Сценарії інтерактивних занять для просвітницької роботи з дітьми щодо попередження сексуального насильства та сексуальної експлуатації можна знайти на сайті Всеукраїнської благодійної організації «Український фонд «Благополуччя дітей» <https://childfund.org.ua/publikatsii>

Додаток 10

Література для самоосвіти педагогічним працівникам

1. Асанова Н. К. Жестокое обращение с детьми: основные методологические вопросы, практические и правовые аспекты / Н. К. Асанова // Руководство по предупреждению насилия над детьми / Под ред. Н. К. Асановой. – М. : ВЛАДОС, 1997. – С. 16-45.

2. Газета «Управління освітою» № 12 (408) грудень 2018

3. Воронцова Т. В. Вчимося жити разом. Посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи здоров'я» (основна і старша школа) [Електронний ресурс] / Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко та ін. – К.: Алатон, 2017. – Режим доступу: <https://drive.google.com/drive/folders/0Bzt9FAqrO9WcLXZwZVIJaFBCS3c>.

4. Глобальне опитування про булінг [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.unicef.org/ukraine/ukr/infographicbullying-upd.pdf>.

5. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.

6. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://lt.multycourse.com.ua/ua/page/22/103>.

7. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://nus.org.ua/articles/yak-buling-vplyvaye-na-vsih-ditej-u-klasi/>.

8. Institute for economics and peace. Режим доступу: <http://economicsandpeace.org>.

9. Максимова Н. Ю. Соціально-психологічні аспекти проблеми насильства / Н. Ю. Максимова, К. Л. Мілютіна. – К. : Комітет сприяння захисту прав дітей, 2003. – С. 203.

10. Методичні рекомендації щодо надання психосоціальної допомоги особам, постраждалим від гендерно зумовленого насильства Департаменту соціального захисту населення Запорізької обласної

державної адміністрації. КЗ «Запорізький обласний центр соціально-психологічної допомоги» Запорізької ОДА. – Запоріжжя, 2016. – С.34-35.

11. Насильству немає виправдання : добірка матеріалів на допомогу протидії насиллю / Сумська обл. універс. наук. б-ка ; уклад. Т. І. Касьяненко, Ж. П. Швачко – Суми, 2017. – 33 с.

12. Підготовлено за матеріалами МБФ «Альянс громадського здоров'я»/«Насильство: короткий інструктаж для консультантів та консультанток». – Київ, 2017. – 35с.

13. Попередження домашнього насильства. Навчальний посібник для консультантів «Гарячих ліній»/ Упорядники: Краснова О.В., Калашник О.А. – Київ, 2016. – 90 с.

14. Психосоціальна допомога в роботі з кризовою особистістю : навчальний посібник / наук. ред. та керівник проблем. групи – Л. М. Вольнова. – К. , 2012. – 275 с.

15. Стромило А. П. Насильство над дітьми та його наслідки / А. П. Стромило, С. А. Мукомел // Вісник Черкаського університету. Науковий журнал. – 2010. – № 121. – С. 140-143.

16. Юрків Я.І. Сутність та зміст соціального феномену «насильство в сім'ї»//Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». – Випуск 27. – С. 234.